

Fysisk, psykisk och sexuell barnmisshandel - en del av kuratorns arbete på en barnklinik

Inga-Britt Stibner

Fysisk, psykisk och sexuell barnmisshandel är något som varje kurator på barnklinik/barnavdelning förr eller senare tvingas arbeta med. Det är mycket ofta ångestladdat och kräver goda kunskaper och en väl utarbetad samarbetsförmåga. Misshandel sker i alla åldrar och i alla socialgrupper.

Inga Britt Stibner blev 1967 kurator vid barnkliniken på Malmö allmänna sjukhus och har sedan 1957 arbetat med barnmisshandelsfrågor både nationellt och internationellt bl a som ledamot i en nordisk grupp som arrangerat ett antal konferenser om barnmisshandel.

Kuratorer har liksom alla andra yrkeskategorier inom sjukvården många olika specialiteter. Den kurator som arbetar på en barnklinik råkar förr eller senare ut för barn som far illa på grund av fysisk, psykisk eller sexuell misshandel eller vanvård. Det är fråga om svåra och grannliga utredningar, som kräver kunskap och stort engagement. När man på sjukhuset börjar misstänka misshandel har denna ofta pågått i förfärande lång tid utan att någon reagerat, vilket väcker mycket ångest, aggressivitet o s v bland personalen. Kuratorer måste därför ofta arbeta på många olika nivåer. Man måste tillsammans med läkare och övrig personal bedöma, om barnet blivit misshandlat och ärendet i så fall skall anmälas till socialtjänsten. Det måste etableras ett gott samarbete med socialtjänst, polis, skola m fl. Samtidigt måste personalens och föräldrarnas reaktioner bearbetas.

Historik

Då jag 1957 började arbeta som utredningsassistent på den dåvarande Barnavårdsnämnden i Malmö tvingades jag nästan omgående utreda anmälningar från barnkliniken om misstänkt barnmisshandel. Jag stod egentligen helt frågande till vad detta kunde röra sig om. Det

fanns med några få undantag ingenting skrivet på svenska om barnmisshandel. Jag tvingades därför söka teoretiska kunskaper om problemet utanför Sverige och kom på det sättet med i ett internationellt barnmisshandelsarbete. Det enda man på 50-talet såg var den fysiska misshandeln. Diskussionerna om var gränsen gick för misshandel dvs hur mycket man fick slå var hetsiga. I slutet av 60- och början av 70-talet hade man dock avslutat den debatten och det var istället framför allt den psykiska misshandeln man diskuterade. När jag i mitten av 70-talet också började tala om sexuella övergrepp på barn, var det mycket svårt att få människor att inse att det fanns. På olika sätt - "Jag förstår att du väl inte är gift?" osv - försökte man ifrågasätta om jag inte var lite sexuellt avvikande som kunde ha fantasier om sexuella övergrepp på barn. I början på 80-talet började dock massmedia ta upp de sexuella övergreppen på barn till debatt och plötsligt var det bara det som gällde. Så fort man hade ett stort barn så måste det vara ett sexuellt övergrepp. Det redovisades mycket lite fysisk misshandel utan bara sexuella övergrepp. Den troliga följden av detta var att den fysiska misshandel fick fortsätta så mycket längre innan man upptäckte och åtgärdade den, ibland ända fram till dödsmisshandel. Åren 1990-91 hade vi här i Sverige några otäcka fall av dödsmisshandel som väckte stor uppmärksamhet i massmedia. Efter det har antalet fall av fysisk misshandel åter ökat men det behöver inte innebära en verklig ökning. Frekvenssiffror för barnmisshandel visar enligt min erfarenhet mera hur mycket man på en viss ort eller i ett visst land kan om misshandel än hur mycket misshandel det verkligen finns. På min egen klinik tredubblades t ex antalet misshandelsfall efter det att jag ett år gått ut till personal inom barnomsorg och skol-

Det enda man på 50-talet såg var den fysiska misshandeln

hälsovård med utbildning om när man skall misstänka barnmisshandel och vad man då skall göra. För mig tycks det otroligt viktigt att alla vi som arbetar med barn inte faller för "modenycker" om vad som är inne att syssla med i barnfrågor utan försöker ha ett mera övergripande synsätt. Varje gång man möter ett stort eller skadat barn skall man vara öppen för hela diagnosregistret dvs tänka efter - kan det bero på en fysisk, psykisk eller sexuell misshandel? Super föräldrarna? Är det skilsmässa på gång? osv. Risken är annars stor att barnet inte får en adekvat hjälp.

Förekomst

Vad vet vi då om barnmisshandel? För min egen del har jag på Barnkliniken i Malmö under åren 1967-1994 sett ca 840 barn med misstänkt och anmäld fysisk eller sexuell misshandel. Psykisk misshandel är ej medtagen eftersom den är så svår att avgränsa. Av *tabell 1* framgår att antalet fall hela tiden ökat.

Den första markanta ökningen skedde 1976 efter utbildning av personal inom barnomsorg, barnhälsovård och skolhälsovård. Nästa kraftigare ökning kom 1988 och var framför allt en ökning av de sexuella övergreppen beroende på att vi i Malmö hade 6 hela utbildningsdagar om sexuella övergrepp för all perso-

Tabell 1. Antalet misshandelsutredningar.

År	Antal	År	Antal
1967	1	1981	35
1968	2	1982	24
1969	4	1983	35
1970	6	1984	36
1971	9	1985	39
1972	11	1986	28
1973	9	1987	38
1974	12	1988	51
1975	12	1989	42
1976	35	1990	61
1977	26	1991	60
1978	30	1992	59
1979	31	1993	67
1980	33	1994	42

nal som kunde tänkas komma i kontakt med sådana barn. Barnmisshandel - fysisk, psykisk och sexuell - finns i alla åldrar från den lilla nyfödda babyen upp till den nästan fullvuxna individen. Åldersfördelningen då det gäller fysisk misshandel varierar i mitt material från en 6 veckor gammal baby med ca 30 frakturer till en 17,-åring med bland annat skallfraktur. Åldersvariationen vid sexuella övergrepp har varit liknande men det yngsta barnet var där 1 år. Av *tabellerna 2 och*

Tabell 2. Fysisk misshandel

Ålder	< 6 må	6-12 må	1-3 år	3-7 år	7-12 år	>12 år	S:a
1967-74 %	8 15,4	8 15,4	15 28,8	15 28,8	4 7,7	2 3,8	52
1975-78 %	9 9,5	9 9,5	20 21,1	29 30,5	16 16,8	12 12,6	95
1979-87 %	12 4,2	20 6,7	58 19,4	90 30,1	66 22,2	52 17,4	299

Tabell 3. Sexuell misshandel

Ålder	< 3 år	3-7 år	7-12 år	> 12 år	Pojkar	Flickor	S:a
1967-74 %				1 100		1 100	1
1975-78 %		1 50		1 50	1 50	1 50	2
1979-87 %	8 12,3	26 40	17 26,2	14 21,5	8 12,3	57 87,7	65

För de flesta människor är det mycket svårt att förstå att även små barn utsätts för sexuella övergrepp

3 framgår hur åldrarna varierar en del under årens lopp troligtvis delvis beroende på vilka personalgrupper som just fått utbildning.

Det är dock markant när det gäller sexuella övergrepp att vi de första två utredningsperioderna inte begrep att även barn under tonåren kunde utsättas för sexuella övergrepp. Det enda barn under 12 år vi upptäckte den tidsperioden var en 6-åring som av sin far utsatts för grov pornografisk fotografering. Där fanns fotobevis som inte gick att förneka. När jag nu börjat titta på åren 1979-1987 så blir åldersfördelningen helt annorlunda, 52% av barnen är under 7 år och 66% är mellan 3-12 år. För de flesta människor är det mycket svårt att förstå att även små barn utsätts för sexuella övergrepp.

Föräldrarna

Det jag också klart lärt mig under mitt arbete med barnmisshandel är att misshandel sker i alla socialgrupper, inom alla religioner, av föräldrar på alla utbildningsstadier osv. Det är naturligtvis enklare att ställa diagnosen och bli trodd om föräldrarna är missbrukare, lever i social misär eller liknande, men det är viktigt att veta att en misshandelsförälder på ytan ser ut som alla vi andra. Det finns många olika förklaringar till varför man blir en barnmisshandlare. Självklart är det inte så enkelt att man kan ge en enda förklaringsmodell. Det finns många variationer men i väldigt många fall finns vissa gemensamma drag. För det första har föräldrarna ofta själva blivit fysiskt, psykiskt eller sexuellt misshandlade som barn och ej bearbetat det och tagit avstånd från en sådan fostran. För det andra lever dessa föräldrar känslomässigt mycket isolerat. De har ingen de kan prata med. Vare sig med partnern, vänner eller släktingar kan de tala förtroligt och förvänta sig stöd och hjälp. När de sedan råkar ut för en kris av något slag avreagerar de sig i stället på barnet. De förväntar sig att barnet skall hjälpa och stödja dem i stället för att de som föräldrar skall hjälpa och stödja sitt barn. De anser nästan alltid att misshandeln beror på fel som barnet begått. Efter hand trappas misshandeln upp och blir allt värre. Det är därför viktigt att upptäcka misshandeln så tidigt som möjligt både för att skydda barnet och för att lättare kunna hjälpa föräldrarna. Även

om man är upprörd över hur barnet misshandlats är det viktigt att inte gå till angrepp på föräldrarna med "usch och fy attityder". Kan man lugnt och sakligt för föräldrarna redovisa, varför man misstänker misshandel och vad man tänker göra utan några värdeladdade uttryck, brukar man inte få på sig några aggressioner. Ofta ringer jag och gör anmälan till socialtjänsten medan föräldrarna sitter inne i rummet. Man måste förstå att föräldrarna egentligen mår mycket illa av det som hänt och behöver hjälp. Men sedan får hjälpen till föräldrarna aldrig ske på bekostnad av barnets säkerhet. Barnet har rätt till ett eget tryggt liv utan fysisk eller sexuell misshandel. Barnet får aldrig användas som terapi för föräldrarna. Det är en mycket dålig terapi även för föräldrarna att låta misshandeln fortsätta.

Barnens berättelser

Man bör inte förutsätta att barnen själva skall berätta om misshandeln. De riktigt små barnen - upp till 4-5 års ålder - berättar, om de kan tala, om vad som hänt. "Mamma slagit, pappa slagit" osv. Efter den åldern säger de i allmänhet inte vad som hänt förrän de ordentligt knutit an till och känner sig trygga med en särskild vuxen. Det är viktigt, att när de börjar berätta, måste de bli trodda. Det finns många orsaker till att inte barn berättar. Dessa barn har mycket tidigt förlorat sin tilltro till oss vuxna och vågar därför inte berätta. De tror dessutom att det är deras fel att de blivit misshandlade och det vill de ju inte avslöja. Dessutom kanske de har blivit hotade med vad som skall hända om de berättar. "Då kommer jag på barnhem och blir slagen 5 gånger varje dag" sa en liten 9-åring som bad mig inte avslöja misshandeln. Det är också mycket vanligt, att när de ser hur människor runt omkring dem reagerar, blir de rädda för vad de ställt till med och tar tillbaka sin tidigare berättelse. Det innebär inte att berättelsen inte är sann. För min del lägger jag inte ner särskilt mycket arbete på att få barnen att berätta. Jag tycker att man kan sätta barnen i en ännu svårare situation, och ge dem ytterligare skador om man tvingar dem att avslöja vad föräldrarna gjort. De får då ännu mera dåligt samvete för vad som händer föräldrarna. De har

Kan man lugnt och sakligt för föräldrarna redovisa varför man misstänker barnmisshandel brukar man inte få på sig aggressioner

ju tidigare fått lära sig att det mesta tråkiga som händer i familjen är deras skuld. I stället måste man som utredare i ett misstänkt misshandelsärende ägna mycket tid åt samtal med föräldrar, mor- och farföräldrar, barnstuge- och skolpersonal. Varje gång det kommer in ett skadat barn till sjukhus skall man naturligtvis fråga barnet vad som hänt men sedan måste man själv fortsätta tankegången med följande frågor:

"Stämmer skadorna med den förklaring jag fått?"

"Vad skulle skadorna annars kunna bero på?"

Om man rutinmässigt ställer sig dessa frågor, varje gång man ser ett skadat barn, tror jag man skulle upptäcka fler fall av barnmisshandel.

Anmälningssplikt

När det finns en skäligen misstänke om barnmisshandel så har all sjukvårdspersonal enl 71 § i Socialtjänstlagen en absolut anmälningssplikt till socialtjänsten. En sådan anmälan sker bäst genom ett telefonsamtal till socialsekreteraren så fort misstankarna börjar stärkas. Sedan

Att avslöja barnmisshandel är därför det första steget för att hjälpa både barn och föräldrar

kompletteras anmälan med ett skriftligt yttrande. Man bör inte på sjukhuset vänta tills alla utredningar är absolut klara, eftersom socialsekreteraren då ofta kommer i tidspress och måste ta till akutåtgärder, som aldrig är särskilt bra. Vi måste i stället lära oss att redan från början samarbeta för att på det sättet bäst kunna hjälpa hela familjen. I de flesta kommuner finns samrådsgrupper, då det gäller sexuella övergrepp. Jag har alltid hävdat att dessa grupper även skulle fungera vid fysisk misshandel. I alla ärenden där barn far illa är det viktigt med samarbete över gränserna. Ett barn får inte gå under bara för att vi vuxna inte har lärt oss samarbeta. Socialtjänsten har "det övergripande ansvaret" för barnen men alla vi andra, som arbetar med barn, måste hjälpa dem att få fram en så fyllig utredning som möjligt för att kunna taga ställning till vilka åtgärder som behövs. För egen del brukar jag, när jag ringer och gör en anmälan, inbjuda socialsekreteraren till sjukhuset samma dag eller dagen efter för att träffa barnet, personal osv. Det är alltid lättare att samarbeta med en person som man träffat personligen. Det är också viktigt att känna till att vi inom sjukvården enl § 71 Sol är skyldiga att lämna ut alla uppgifter som kan vara av betydelse för socialtjänstens utredning.

Avslutande kommentar

Avslutningsvis vill jag betona att barnmisshandel av alla slag finns i Sverige lika mycket som i andra länder. Det är därför av stor betydelse att alla vi som arbetar med barn har kunskaper om barnmisshandel och tillräckligt med mod för att kunna avslöja och stoppa misshandeln så tidigt som möjligt. Detta är inte till hjälp bara för barnen utan även för den misshandlande föräldern. Jag har inte träffat någon förälder som mått bra av att skada sitt barn men de gör det ändå. Att avslöja barnmisshandeln är därför det första steget för att hjälpa både barn och föräldrar.

**Kronan, Mariebergsg 5
112 81 Stockholm**

Kuratorns/Socionomens roll i yrkesinriktad rehabilitering

Kursen vänder sig till socionomer som arbetar med rehabilitering av de som är långtidssjukskrivna för sin smärta. Målsättningen med utbildningen är att förmedla kunskaper om ett psykosocialt förhållningssätt vid mötet med smärtpatienter.

Tid: 19/4 1996 kl 09-16

Kursavgift: 1.200:-

**Kursledare: Anna Törnquist socionom,
Elisabeth Johansson socionom**

**Beställ info på telefon 08-672 45 05
fax 08-672 49 00**